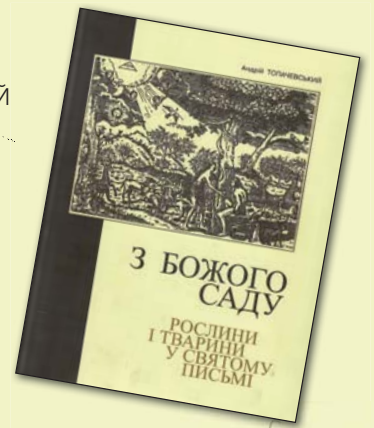

Авторська енциклопедія: від троянди без колючок до левіафана*

Які вони, «райські яблука»? Чому в Новому Заповіті не згадується троянда? Що росло в Едемі, милувало зір Адама? Як він, ще до появи Єви, назвав птахів та звірів? На ці та десятки інших запитань можна знайти вичерпні відповіді у своєрідній авторській енциклопедії «З Божого саду. Рослини і тварини у Святому Письмі». Це ошатне видання, велике за обсягом (майже 300 широкоформатних сторінок!), щедро прикрашене кольоровими ілюстраціями, – підсумок багаторічної праці відомого прозаїка-документаліста й природознавця Андрія ТОПАЧЕВСЬКОГО.

60

Це було так несподівано, що го-мінка столична зала не ахнула від подиву, а зацікавила. Охоронець ки-нувся захищати молодого невисокого на зріст чиновника, який, ледь помітний за трибуною, заливався соловейком, та було пізно. Багато з учасників тих давніх письменницьких зборів хотіли підвестися й... Але зробив це Андрій Топачевський. Не-квапливо підійшов до лукавого про-владного промовця й відважив йо-му чоловічого ляпаса. Постояв якусь мить біля приголомшеного лицемі-ра й, повільно розвернувшись, не-спішно попрямував до свого місця. У спокійних рухах сивочолого інтелігента, корінного киянина з шанованої родини науковців вловлювалася впевненість у своїй правоті й готовність відповісти за відчайдушний вчинок.

Київські майстри пера підтрима-ли колегу. Щоправда, дехто засуджу-вав його за нестриманість, а я, знаю-чи Андрія Топачевського здавна, ще раз відзначив про себе: як усе ж таки в людській вдачі химерно поєднують-ся врівноваженість і непогамовність, шляхетність і гарячковитість, вибу-хова спрямованість на негайний, без довгих роздумів, захист добра, істи-ни й краси! Уже тоді поважний нари-совець, автор багатьох науково-по-пулярних сценаріїв, один із засно-вників в Україні природоохоронного руху працював над головною сторін-кою свого духовного життя – своєрід-ною енциклопедією, яка мала б роз-повісти широкому загалові про всі рослини й тварини, згадані в Біблії.

Студювання Святого Письма три-вало роками. Хоча й рідко, та все ж ми зустрічалися, принагідно вели мову про загадковий Господній сад, так чи так торкалися найскладнішого, чіт-ко не окресленого й воістину неохоп-ного – **всі**. Справді, чи вдасться роз-повісти про всі біблійні рослини й тва-рини, чи лише про більшість із них? Матеріали множилися, дещо друку-валося в періодичній пресі – праця во-чевидь затягувалася на невизначений час. Автор, зосереджений на важли-вій темі, мовби задивлений у себе, не квапився. Це і дивувало, і захоплюва-ло, надто ж коли випадало стикатися з конвеєрним виробництвом так званих новочасних текстів.

І ось цілеспрямовану багаторічну працю завершено. Приваблює вона як масштабністю поданої інформації,

глибиною розгляду заявленої проб-лематики, так і захопливістю оповіді, вишуканою манерою письма. Цілком закономірна науково-популярна спря-мованість видання (по суті своїй воно енциклопедичне, довідкове), зокрема виваженість у доборі фактів, органічно поєднується з образним рясоцвітом та запахущим чар-зіллям вибагливої літературної мови.

Із багатьох різноманітних версій Андрій Топачевський, як правило, ви-бирає і найпереконливішу, і так чи так пов'язану з нашим – народним, укра-їнським! – світобаченням. Не лише то-му, що більшість культурних рослин, згаданих у Біблії, росте на рідній зем-лі, а й тому, що «Книга книг і зображе-ні в ній події ближчі до кожного з нас, ніж можна уявити». Це – принципова позиція автора, його точка відліку на духовних та морально-етичних коор-динатах. Біблійний світ рослин і тва-рин письменник бачить очима освіче-ного, закоханого в природу українця, який, опановуючи набутки цивілізації, переконаний: «Пізнаючи закони все-вітньої гармонії, наука приходить до розуміння Божого ладу у світобудові». Важливо й те, що Андрій Топачевський, досліджуючи в одній із першокниг всього людства свою те-матику, повсякчас звертається до то-го, як її прочиту-вали й трактували великі українці, зокрема Тарас Шев-ченко, Іван Франко та авторка геніаль-ної «Лісової пісні». Скажімо, саме в

цій енциклопедії чи не вперше на-голошено, що геніальний Кобзар, поетизуючи трави й дерева, дотри-мувався і народних, і біблійних тра-дицій, ба навіть згадував рослини в тій послідовності, яку визначено у Святому Письмі.

Оповідь про них Андрій Топачевський розпочинає зі смоківни-ці (смокви, фігового дерева), лист-ям котрої, як відомо, прикривали-ся Адам та Єва. Саме смоківниці (їх привезли до Європи з Єгипту понад три тисячі років тому) греки шану-вали аж так, що найкращим давали імена. Густий затінок цих дерев на-віював душевний спокій і високе пое-тичне натхнення. Уже Гомер оспівував смоківницю, а Тарас Шевченко в поемі «Великий льох» водночас возвеличив фіги (відомі в Україні з XVII ст.) та род-зинки. І не випадково: смоква й ви-ноград дуже часто згадуються поруч у Святому Письмі.

З видання довідуємося, що вони – із сімки головних біблійних рослин. Ін-ші п'ять – гранат, оливкове дерево, фі-нікова пальма, пшениця та ячмінь. Про кожне з цих природних творінь (чи й див!) автор знаходить і прецікаві світо-ві факти, деталі та подробиці, і яскраві паралелі, навіяні чи то рідним фольк-лором, чи то творчістю наших класи-ків. Так, неабияку популярність ще за сивих часів гранат здобув тому, що на-роди Близького Сходу не знали ні лимонів, апельсинів та інших цитрусових, ні помідорів або огірків, а українці вва-жали його казковим яблуком із рай-дерева, яким ласують схожі на павичів жар-птиці. Принагідно автор завважує, що ніжні плоди нелегко було завезти волами (це ж таки не вічна сіль!), а то-

Адам і Єва в райському саду під деревом пізнання добра і зла. З іконостаса XVIII ст. Вознесенської церкви на Чернігівщині. Національний художній музей України

* Рецензія на кн.: Топачевський А. О. З Божого саду. Рослини і тварини у Святому Письмі: Художн.-пізнав. вид. – К., Веселка, 2014.: – 280 с.

му вони дуже цінувалися, й додає: можливо, швидке потепління сприятиме переселенню «райських яблук» на береги Дніпра.

Таких побіжних цікавинок-родзинок в авторській енциклопедії – цілі розсипи. Серед них – порівняння пальмової неділі в Єрусалимі й вербної – в нас, акцент на тому, що Біблія десятки разів оповідає про пшеницю (до речі, тривалий час в Україні сіяли тільки яру) й що Іван Хреститель порівнює Добро та Справедливість із її зерном, слушне уточнення про ячмінь: три ковші його за ціною дорівнювали одному – з пшеницею.

Після семи головних біблійних рослин Андрій Топачевський розповідає про троянду, хоча вона рідко згадується у Книзі книг загалом і жодного разу – в Новому Заповіті, оскільки рослина тривалий час вважалася символом згуби й розпусти. Що ж, це право письменника, адже, як уже наголошувалося, маємо енциклопедію авторську, тобто особистісну, не позбавлену певного суб'єктивізму, індивідуальних переконань та уявлень. Так чи так, а оповідь про троянду витончена, приваблива, як і ця квітка (в Україні її почали вирощувати лише в XV ст., а знамениту «стопелюсткову» завезли до нас із Візантії ще пізніше). Коли вдивляється в одну з численних кольорових репродукцій книжки – яскравий відбиток картини Мартіна Шонгауера «Мадонна в кущах троянди» (1473), то в душі зринають найромантичніші почуття, а пам'ять нагадує і про те, що Брахма вважав лотос найпрекраснішим у світі до тієї миті, коли вперше побачив троянди, і про те, що київський ботанік Володимир Хржановський відкрив їхній вид, який не має колючок. А назвали унікальну троянду...

Втім, про це пізніше, бо знову й знову напрошується прихильне слово про дизайн та верстку, а надто ж художнє оформлення книжки. Знаний майстер пензля Микола Пшінка, без перебільшення, попрацював на весь розмах і хисту, і нестримної, воістину казкової фантазії: зі смаком подано як численні світліни та репродукції картин славетних митців, так і його ілюстрації, зокрема малюнки деяких рослин, птахів і тварин. Скажімо, розділ про лілею прикрашено книжковими «двійниками» ікони XVIII ст. і картини Олександра Мурашка «Благовіщення», а оповідь, присвячена льону, – суголосними фотографіями, де передано веселкові барви лляних рушника й сорочки.

Розмаїттям маловідомих фактів у вигадливому художньому обрамленні приваблюють оповіді про дуб, тополя, вербу, осику, горіх... Тут, як і у всій енциклопедії, істотно те, що автор паралельно подає наукові найменування рослин та їхні народні відповідники. Наведу лише один приклад: «офіційна» назва – мигдаль степовий і народні – бобчук, заячі горішки, ба навіть – дівоча кров (п'ятипелюсткові квіточки оповивають гілки, мовби рожевий туман). Добре й те, що маємо горіх волосський (загальноприйнятний термін), а не грецький, як дехто нині вживає. Характерне для видання й таке уточнення: в Одесі платанами (про них ідеться в окремому розділі) нерідко помилково називають катальпи – невисокі дерева із білими запашними квітками. А ще ж маємо захопливі оповіді про явір, бук, клен, граб, ясен (пригадаймо Шевченкове «та ясен раз у раз скригів») і шовковицю, якою полюбляють ласувати діти. До речі, часто-густо вони величають це дерево по-різному: морва, єдвациця, тутина, на Закарпатті – еперка, а ось на далекому Кавказі – хартуда... З великою любов'ю в енциклопедії йдеться і про колючу акацію (з неї був збудований ковчег), і про таємничий ялівець, димом якого виганяють із хати злих духів, і, ясна річ, про вічнозелені кипарис та кедр... Добрим словом згадані лавр, мирт, рута, мак, алое та євшан (його пахощі повертають пам'ять про забуту Батьківщину)... Не оминув автор і окремих представників великого світу бур'янів, адже вони, зокрема осот, згадані в Біблії відразу ж після смоківниці.

Біля неї бродили леви та леопарди, розповіддю про яких відкривається друга частина видання, присвячена звірам та птахам, а ось ведмеді розкошували серед правічних дубів, зокрема мало не на нинішньому Печерську. Та це було давним-давно – у ті часи, коли творилася «Повість минулих літ», де князя Святослава ушавлено, як гепарда, коли фрески на стіні Софійського собору зупинили для вічності мить полювання на вепрів... Окрім цих тварин, повноправними «героями» книжки стали коні, осли, олені, верблюди, слони, вівці, вовки, лисиці, собаки (автор не забуває зазначити, що сьогодні в світі понад 400 їхніх порід)... Чільне місце відведено розділам про птахів – від величких лебедів, гордих орлів і ніжних горлиць до всюдисущих горобців... А ще ж ідеться про скорпіонів і мурашок, бджіл і равликів, змій та сарану... У виданні також розповідається про загадкового левіафана, різноманітних морських потвор, єдинокорів та інших фантастичних звірів, птахів і плазунів. Оскільки чимало їхніх описів у Книзі книг ще й досі не розшифровано, то попереду – нові відкриття.

Та чи всі біблійні рослини й тварини вдалося змалювати в книжці? Про це читачі довідаються, коли перегорнуть останню сторінку своєрідної авторської енциклопедії Андрія Топачевського. Саме в ній найдопитливіші дізнаються, що відкрити троянду без колючок назвали... українською.

Орієнтир – цінності загально-людські, цінності християнські

На сороковини після кончини Блаженнішого митрополита Київського і всієї України Володимира главою Української православної церкви Московського патріархату було обрано митрополита Чернівецького і Буковинського Онуфрія.

Таке своє рішення Собор єпископів УПЦ МП оголосив 13 серпня. Нового Предстоятеля обрали шляхом голосування серед 74 кандидатів. Основними конкурентами лідера, за якого проголосували 48 із 74 єпископів, були митрополит Бориспільський і Броварський Антоній та митрополит Вінницький і Могилів-Подільський Симеон.

Митрополит Чернівецький і Буковинський Онуфрій (Орест Володимирович Березовський) народився 5 листопада 1944 року в с. Коритне Вижицького району Чернівецької області в родині священика. У 1962–1964 роках навчався в Чернівецькому технічному училищі, потім працював у будівельних організаціях Чернівців. 1966-го вступив на загальнотехнічний факультет Чернівецького університету. 1969-го зарахований на другий курс Московської духовної семінарії. Після прийняття чернечого постригу був висвячений на ієродиякона, а згодом – ієромонаха. 1980-го посвячений у сан ігумена. 1984-го став настоятелем Спасо-Преображенського храму Афонського представництва у підмосковному с. Лукино. У 1985 році – благочинний Троїце-Сергієвої лаври. 1986-го посвячений у сан архімандрита. 1988-го закінчив Московську духовну академію. 1988–1990 роки – намісник Свято-Успенської Почаївської лаври (Тернопільська обл.). З 1990-го – єпископ Чернівецький і Буковинський. 1994 року посвячений у сан архієпископа, 2000-го – митрополита. 24 лютого 2014 року обраний намісником УПЦ (МП).

16 серпня, напередодні інтронізації новообраного Предстоятеля УПЦ МП, із ним зустрівся Президент України Петро Порошенко. Вітаючи співрозмовника з обранням на високу посаду, він висловив переконання, що нині церква і влада мають спільно обстоювати державницькі цінності. Він, зокрема, зауважив: «Коли ми говоримо про європейську інтеграцію, то мова йде не про договори, а про цінності. Ці цінності мають бути першим орієнтиром для нас при прийнятті рішень – цінності загальнолюдські, цінності християнські».

Ніла ІВАНЕНКО.

